

Janusz Smółcha

ORCID: 0000-0003-2633-7093
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Andrzej Wadas

ORCID: 0000-0002-9239-7521
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Wstęp

Niniejszy numer „Rocznika Filozoficznego Ignatianum” poświęcony jest wkładowi polskiego jezuita Tomasza Dunina Szpota (1644/45–1713) w badania nad misjami jezuitskimi w Chinach, udokumentowanemu w jego głównych dziełach rękopiśmiennych przechowywanych w Archiwum Romanum Societatis Iesu w Rzymie.

Całość otwiera artykuł Marka Ingłota SJ poświęcony początkom Towarzystwa Jezusowego w kontekście jego wczesnej orientacji misyjnej, wyrażonej w *Formulae Instituti* (1540) i rozwiniętej w *Konstytucjach*. Autor ukazuje, że kluczowe cechy zakonu – dyspozycyjność, mobilność i uniwersalny charakter misji – były obecne już w wizji Ignacego Loyoli i jego pierwszych towarzyszy. Artykuł analizuje również kształtowanie się globalnego projektu apostolskiego opartego na posłuszeństwie papieżowi oraz rozwój misji *ad gentes*, a także instytucji edukacyjnych, które uformowały działalność jezuitów w epoce wczesnonowożytnej.

Davor Antonucci studiuje listy włoskiego jezuita Prospera Intorcetty jako wyraz globalnego charakteru przedsięwzięcia misyjnego, tworzącego sieć powiązań łączącą działalność Towarzystwa Jezusowego w Chinach z dworami europejskimi w celu pozyskania wsparcia finansowego dla misji. Nowe dokumenty pozwalają prześledzić działania jezuitskich

prokuratorów podróżujących do Rzymu w tym właśnie celu. Artykuł koncentruje się na aktywności Martina Martiniego oraz Prospera Intorcetty, zwłaszcza na pozyskiwaniu funduszy oraz epizodzie związanym z handlem piżmem, i ukazuje ciągłość działań obu jezuitów.

Gościwit Malinowski podejmuje analizę sposobu postrzegania islamu i muzułmanów w Chinach w dziele *Historia Sinarum Imperii* Tomasza Dunina Szpota. Studium to wpisuje omawianą relację w szeroki kontekst politycznych, religijnych i intelektualnych relacji między Europą a światem islamu w epoce wczesnonowoczesnej. Autor omawia ujęcie przez Szpota początków i rozwoju islamu w Chinach, rolę społeczności muzułmańskich oraz ich kontakty z misjonarzami, zwracając szczególną uwagę na terminologię (w tym rozróżnienie między *religio* a *superstitio*) oraz na narracje dotyczące transmisji islamu za pośrednictwem kupców perskich, uczonych muzułmańskich i powiązań mongolskich. Artykuł śledzi również polemiczne konfrontacje między jezuitami a uczonymi muzułmańskimi, ukazując, w jaki sposób wczesnonowoczesna europejska historiografia misyjna interpretowała obecność islamu w Azji Wschodniej.

Janusz Smółucha przedstawia Tomasza Ignacego Szpota Dunina jako jezuickiego historiografa misji chińskiej, który jako *Sarmata scriptor* przynosił doświadczenia Rzeczypospolitej na opis Chin. Autor ukazuje znaczenie jego formacji na pograniczu kulturowym oraz wpływ wieloetniczności i wielowyznaniowości na sposób interpretacji Orientu, postrzeganego nie jako egzotyka, lecz rzeczywistość porównywalna z Europą Wschodnią. Przygląda się jego ujęciu władzy cesarskiej w kategoriach moralnych, sposobowi porządkowania tradycji religijnych oraz skłonności do szerokiej perspektywy eurazjatyckiej. Podkreśla, że pisma Szpota stanowią nie tylko kompendium wiedzy o Chinach, lecz także sarmacką refleksję teologiczno-polityczną nad ładem i misją chrześcijańską.

Natalia Królikowska poddaje analizie źródła i ramy interpretacyjne kształtujące obraz państwa moskiewskiego w dziełach Tomasza Szpota Dunina, ze szczególnym uwzględnieniem jego roli w Azji Środkowej, na Syberii oraz relacji z Chinami na przełomie XVII i XVIII wieku. Autorka bada, czy narracja Szpota opierała się na wcześniejszych relacjach katolickich, czy na przekazach jezuitów działających w Chinach oraz w jakim stopniu odzwierciedlała stereotypy i interesy polityczne Rzeczypospolitej po 1686 roku. Artykuł podejmuje także kwestię wpływu celów zakonu na ujęcie tematu, wpisując analizę w szerszą dyskusję o napięciu między lojalnością wobec państwa a zakonem.

Łukasz Burkiewicz przedstawia opis wyprawy portugalskiego jezuitę Benta de Goësa SJ z lat 1602–1607, której celem było zweryfikowanie

hipotezy Mattea Ricciego o tożsamości Kataju i Chin oraz odnalezienie wspólnot chrześcijańskich. Autor naświetla znaczenie tej podróży dla europejskiej geografii oraz analizuje ją, bazując na znanych relacjach i rzadziej wykorzystywanym opisie Tomasza Ignacego Dunina Szpota, opartym prawdopodobnie na zaginionym sprawozdaniu Ricciego.

Paweł Nowakowski przedstawia analizę porównawczą dzieł Antonia Possevina i Tomasza Szpota Dunina, ukazując ich jako dwóch jezuitów związanych wspólnym projektem konceptualizacji chrystianizacji Azji, ze szczególnym uwzględnieniem Chin. Wykazuje, iż Possevino w *Bibliotheca Selecta* sformułował globalną i pragmatyczną wizję misji jezuickiej, natomiast Szpot Dunin, piszący sto lat później, rozwinął ją poprzez bardziej ukierunkowany opis Chin, podkreślając zarazem rolę Alessandra Valignana. W konkluzji autor dowodzi, że dzieło Szpota Dunina stanowi realizację wcześniejszego projektu Possevina, odzwierciedlając tym samym spójną strategię jezuickiej ewangelizacji o wymiarze globalnym.

Liu Xun bada zagadnienie centralizacji władzy cesarskiej w Chinach późnej dynastii Ming i wczesnej Qing na podstawie *Historiae Sinarum Imperii* Tomasza Dunina Szpota. Autor łączy perspektywę jezuicką z kontekstem sarmackiej myśli politycznej, stosując metodę historyczno-porównawczą. Omawia koncepcję władzy cesarskiej u Szpota, zwłaszcza metaforę *anima-corpus*, odrzucenie tyranii oraz znaczenie ograniczeń prawnych i biurokratycznych. Porównanie z ustaleniami współczesnej sinologii ukazuje jego ujęcie jako system łączący silną władzę z ograniczeniami moralnymi. W artykule zaakcentowano też, że wyjaśnienie upadku dynastii Ming ujawnia świadomość strukturalnych słabości tego modelu. Całość ukazuje dzieła Szpota jako ważny wkład w historię myśli politycznej i wczesną sinologię.

Andrzej Wadas analizuje sposób przedstawienia rządów Zhang Xianzhonga w relacji Tomasza Dunina Szpota zawartej w *Collectanea Historiae Sinensis*. Autor pokazuje, że Szpot nie tylko relacjonuje wydarzenia, lecz także interpretuje je w ramach tradycji klasycznej i biblijnej, przedstawiając Zhanga jako paradygmatycznego tyrana. Podkreśla wykorzystanie dyskursu antytyrannicznego oraz odniesień do tradycji biblijnej i klasycznej. Osadzając analizę w kontekście historiografii jezuickiej, wskazuje, jak opisy przemocy przekształcano w refleksję moralną i teologiczną. Całość stanowi przedstawienie roli ram interpretacyjnych w kształtowaniu europejskiego obrazu Chin w epoce wczesnonowożytnej.

Monika Miazek-Męczyńska poddaje refleksji opis ceremonii pogrzebowych Xu Guangqiego w dziele *Historiae Sinarum Imperii* Tomasza Dunina Szpota. Autorka ukazuje przenikanie się tradycji chińskich i chrześcijańskich w tych obrzędach, wskazując na znaczenie jezuickiej

metody akomodacji rozwiniętej przez Mattea Ricciego. W analizie podkreślono, że zachowanie lokalnych praktyk świeckich było możliwe w ramach chrześcijaństwa. Opis pogrzebu stanowi świadectwo pogodzenia obu tradycji oraz potwierdza skuteczność strategii misyjnej jezuitów w XVII-wiecznych Chinach.

Bogdan Zemanek podejmuje problem relacji Tomasza Dunina Szpota dotyczącej wydarzeń z 1683 r.: podboju państwa Zhengów na Tajwanie oraz przybycia biskupa François Pallu. Autor stawia tezę, że Szpot marginalizuje znaczenie wydarzeń politycznych, przedstawiając je skrótowo i z nieściśłościami, natomiast szeroko omawia epizod związany z Pallu ze względu na jego znaczenie dla sporów misyjnych i kontrowersji wokół rytów chińskich. Artykuł wyjaśnia, że perspektywa Szpota była kształtowana przez jego rolę historyka misji oraz kontekst rywalizacji między zakonami. Przeprowadzona analiza pozwala dostrzec, jak priorytety misyjne i wyobrażenia przestrzenne wpływały na europejski obraz Chin, przesłaniając kluczowe przemiany polityczne.

Hanna Wadas rekonstruuje obraz cesarza Kangxięgo w relacji Tomasza Dunina Szpota, ukazując mechanizmy jego idealizacji w jezuickim piśmiennictwie misyjnym. Autorka wskazuje, że Szpot przedstawia władcę jako monarchę doskonałego, obdarzonego wyjątkowymi zdolnościami intelektualnymi i cnotami rządzenia. Podkreślone zostaje jego zainteresowanie naukami europejskimi oraz rola jezuitów, zwłaszcza Verbiesta i Pereiry, jako nauczycieli cesarza. Artykuł uwidacznia, że taki wizerunek wpisuje się w szerszy model idealizowania władców sprzyjających misjom.

Bartłomiej Wołyniec przedstawia życie polskiego jezuitę Jana Mikołaja Smoguleckiego, uczonego i misjonarza działającego w XVII-wiecznych Chinach. Autor omawia jego pochodzenie, edukację oraz karierę publiczną, którą porzucił, wstępując do zakonu. Opisuje też jego działalność misyjną i naukową w Chinach, zwłaszcza w zakresie matematyki i astronomii. Warta podkreślenia jest rola Smoguleckiego w nawiązywaniu kontaktów z chińskimi elitami. Całość przedstawia go jako postać łączącą działalność naukową i religijną oraz ważnego uczestnika dialogu między kulturą europejską a chińską.

Katarzyna Gara analizuje styl pisarski Tomasza Dunina Szpota w *Historiae Sinarum Imperii*, ukazując go jako świadomą formę nowożytnej łaciny erudycyjnej. Autorka zwraca uwagę na połączenie rygoru naukowego, klasycznej retoryki i narracji misyjno-teologicznej. Podkreśla funkcje poznawcze, perswazyjne i interpretacyjne stylu, który umożliwia przekład realiów chińskich na język kultury łacińskiej. Analiza,

oparta na przykładach z tekstu, ukazuje także bogactwo zastosowanych środków językowych i strategii retorycznych.

W ostatnim artykule tego tomu Tomasz Śmigła prezentuje zastosowanie narzędzi humanistyki cyfrowej w badaniach nad misjami jezuitkami w Chinach na przykładzie edycji *Historia Sinarum Imperii*. Autor omawia pełny proces badawczy – od digitalizacji i transkrypcji HTR, przez edycję krytyczną w programie Classical Text Editor, po analizę korpusową i wykorzystanie modeli językowych. W artykule zaakcentowano, że technologie cyfrowe nie zastępują badacza, lecz poszerzają jego możliwości warsztatowe i interpretacyjne. Podkreślono także znaczenie właściwego doboru narzędzi do celów badawczych.

Całość numeru dopełniają dwie recenzje: Krzysztofa Bekieszczuka, poświęcona pracy Ines G. Županov pt. *Jesuit Missions in Coastal and South India (1543–1773). Between Mission and Empire*, oraz Roberta Danieluka SJ, dotycząca publikacji Kiliana Stumpfa, *The Acta Pekinensia or Historical Records of the Maillard de Tournon Legation, vol. 3: January 1708 – February 1709*.

Życzymy przyjemnej lektury
Janusz Smołucha, Andrzej Wadas

